

Nauczanie języków specjalistycznych wczoraj i dziś

Justyna Cholewa

Porównując nauczanie języków specjalistycznych w przeszłości i dziś, można zaobserwować wiele zmian. Przeobrażenia te są wynikiem nie tylko nowych idei i teorii pojawiających się w językoznawstwie i glottodydaktyce, ale są również rezultatem postępu, rozwoju techniki czy też – najogólniej mówiąc – globalizacji.

W związku z powyższym należy wziąć pod uwagę nowe zjawiska, czyli fakt, że zespoły ludzi z całego świata współpracują dziś ze sobą przy realizacji określonych projektów jako profesjonalści pochodzący z różnych kultur i posiadający różne hierarchie wartości. Aby wypełniać powierzone im zadania, muszą umieć zarządzać, wyznaczać role, planować i organizować pracę oraz określać nowe cele. Powinni zatem posiadać kompetencję językową, zawodową, organizacyjną i medialną. Stąd nauczanie języków specjalistycznych skupione jest obecnie na potrzebach uczących się, co znajduje odzwierciedlenie w celach i treściach nauczania oraz formach ćwiczeń, i przebiega w dwóch kierunkach: nauczania dla celów naukowo-teoretycznych i nauczania dla celów zawodowych w związku z podziałem wertykalnym języków specjalistycznych.

Podział wertykalny języków specjalistycznych, dokonywany według stopnia abstrakcji języka i środowiska uczestników komunikacji, a przede wszystkim poziomu ich kompetencji zawodowej, przez co rozumiemy *znajomość rzeczy w oparciu o fachowe, specjalistyczne treści, poziom wiedzy i umiejętności danej osoby* (Baumann 1992:150), doprowadził do rozdzielenia każdego języka specjalistycznego na język naukowo-teoretyczny, język zawodowy i funkcjonujący w ramach danej profesji jako zawodowy język potoczny (Zhao 2002:83). Rozdzielenie to znalazło odbicie w dydaktyce języków specjalistycznych, owocując dychotomią dydaktyki danego obcego języka specjalistycznego, z jednej strony w kierunku nauczania dla celów naukowo-teoretycznych, a z drugiej – dla celów zawodowych. Analogicznie do kryteriów zastosowanych przy podziale wertykalnym języków specjalistycznych, także przy rozczłonowaniu dydaktyki danego specjalistycznego języka obcego na dwa powyżej wymienione rodzaje wzięto pod uwagę rodzaj wykształcenia uczących się, potrzeby grupy docelowej i kompetencję docelową.

Przez pojęcie kompetencji docelowej rozumie się w przypadku nauczania dla celów naukowo-teoretycznych kompetencję naukowo-teoretyczną w języku obcym w ramach danej dziedziny naukowej, a w zakresie nauczania dla celów zawodowych – poziom kompetencji zawodowej w języku obcym w zakresie danego zawodu, danej gałęzi gospodarki (np. rzemiosła), którym powinna wykazać się dana osoba w różnych sytuacjach komunikacyjnych swojego życia zawodowego (Zhao 2002:84). W praktyce nauczanie dla celów naukowo-teoretycznych zazębia się i przenika z nauczaniem dla

---

Przez pojęcie kompetencji docelowej rozumie się w przypadku nauczania dla celów naukowo-teoretycznych kompetencję naukowo-teoretyczną w języku obcym w ramach danej dziedziny naukowej, a w zakresie nauczania dla celów zawodowych – poziom kompetencji zawodowej w języku obcym w zakresie danego zawodu, danej gałęzi gospodarki (np. rzemiosła), którym powinna wykazać się dana osoba w różnych sytuacjach komunikacyjnych swojego życia zawodowego.

---

celów zawodowych. Ten stan rzeczy wynika przede wszystkim ze ścisłego powiązania teorii z praktyką, bo przecież bez wiedzy zawodowej trudno byłoby uczestnikom komunikacji zawodowej realizować cele komunikacyjne, np. efektywnie prowadzić negocjacje handlowe bez profesjonalnej wiedzy na temat zasad negocjowania z partnerami z różnych obszarów kulturowych (Ćwiklińska i Szadyko 2005:85).

Celem nauczania w obu przypadkach jest osiągnięcie zawodowej kompetencji komunikacyjnej, przez którą rozumie się *umiejętność danego uczącego się produkcji i recepcji w języku ojczystym i/lub obcym tekstów fachowych interkulturowo, socjalnie, sytuacyjnie, funkcjonalnie określonych, merytorycznie logicznie zbudowanych, semantycznie ustrukturyzowanych, sekwencyjnie jak i hierarchicznie zorganizowanych jednostek językowych*

(Baumann 2003:123). Tekst fachowy jest więc punktem wyjścia i celem wysiłków czynionych w ramach zajęć danego języka specjalistycznego. Na przykład w nauczaniu języka ekonomicznego jako obcego dla celów naukowo-teoretycznych działania językowe koncentrują się na takich rodzajach tekstów, jak: wykład, odczyt, seminarium, monografia, artykuł z prasy branżowej, dyskusja na tematy fachowe – po to, aby umożliwić studentom uczestnictwo w zajęciach oferowanych im w ramach różnych programów naukowych i stypendialnych w kraju i za granicą, a w dalszej perspektywie, to znaczy w życiu zawodowym, sprawne poruszanie się w obszarze języka ekonomicznego jako obcego poprzez udział w konferencjach czy seminariach i korzystanie ze środków masowego przekazu.

Nauczanie dla celów zawodowych jest skoncentrowane obecnie na tym, aby uczący się nabywali umiejętności komunikacyjnych w zakresie zawodowym obejmującym tematykę związaną z przedsiębiorstwem. Nie oznacza to jednak, że nauczanie w tym zakresie ogranicza się jedynie do celów zawodowych. Należy bowiem podkreślić, że im wyższy jest poziom kompetencji komunikacyjnej uczących się, tym częściej dydaktyka języka obcego dla celów zawodowych obejmuje elementy dydaktyki dla celów naukowo-teoretycznych. Jako przykład może posłużyć tu nauczanie niemieckiego języka gospodarki na uczelniach ekonomicznych, np. w Szkole Głównej Handlowej. W programie nauczania języka niemieckiego jako drugiego języka obcego w SGH można zaobserwować, że treści zawodowe i naukowo-teoretyczne stanowią integralną, nierozzerwalną całość. Nie wykluczają się wzajemnie, ponieważ wszystkie działania językowe zmierzają w jednym kierunku: osiągnięcia zawodowej kompetencji komunikacyjnej, gdzie rozwój kompetencji językowej jest jednoczesnym rozwijaniem kompetencji zawodowej. Na tym polega zasadnicza różnica między celami nauczania języków specjalistycznych dawniej i dziś. Teraz celem nauczania nie jest jedynie, tak jak to miało miejsce w poprzednich dziesięcioleciach, osiągnięcie wysokiego poziomu kompetencji językowej, ale rozwijanie zawodowej kompetencji komunikacyjnej w połączeniu z treściami językowymi i specjalistycznymi przy włączeniu treści interkulturowych. Najważniejsze jest osiągnięcie porozumienia między partnerami uczestniczącymi w komunikacji specjalistycznej. Aby komunikacja była efektywna, potrzebna jest wiedza o obcych systemach wartości, sposobach zachowań językowych i pozajęzykowych i ich interpretacji (Zawadzka 2002:211). Skuteczna komunikacja jest zatem celem i środkiem. Organizacja lekcji jest również

Teraz celem nauczania nie jest jedynie, tak jak to miało miejsce w poprzednich dziesięcioleciach, osiągnięcie wysokiego poziomu kompetencji językowej, ale rozwijanie zawodowej kompetencji komunikacyjnej w połączeniu z treściami językowymi i specjalistycznymi przy włączeniu treści interkulturowych.

---

nastawiona na komunikację. Służy temu praca w grupach, w parach lub dyskusja na plenum, gdzie nauczający (lektor) ma funkcję moderatora, doradcy, a treści językowe są wbudowane w komunikacyjny kontekst, tzn. słownictwo i gramatyka nie występują w izolacji, lecz są wplecione w daną sytuację i związane z danym tekstem specjalistycznym.

Tekst specjalistyczny jest instrumentem i rezultatem działania językowo-komunikacyjnego związanego ze specjalistycznym działaniem o charakterze społeczno-produkcyjnym. Składa się ze skończonej ilości uporządkowanych logicznie, semantycznie i syntaktycznie koherentnych zdań lub równoważników zdań, które jako zbiory znaków językowych odpowiadają w świadomości człowieka określonym sądom, a w obiektywnej rzeczywistości kompleksowym stanom rzeczy (Hoffmann 1985:233). Nasylenie tekstu specjalistycznego odpowiednimi terminami odróżnia go od tekstu niespecialistycznego i jest podstawowym wykładnikiem jego fachowości (Grucza 2006:39). Tekst jest głównym ogniwem komunikacji specjalistycznej, ponieważ znajduje się w centrum semiotycznej interakcji oraz jest manifestacją posiadanej przez danego fachowca wiedzy specjalistycznej. Według Neu (2010:100), istnieje związek między tekstem

---

Nadawcami i odbiorcami w dyskursie specjalistycznym są specjaliści należący do różnych grup zawodowych i społecznych, posiadający różny poziom wiedzy specjalistycznej oraz językowej, porozumiewający się w celu przekazania sobie wiedzy specjalistycznej poprzez teksty specjalistyczne.

---

specjalistycznym a rzeczywistością i odnosi się on do wertykalnego podziału języków specjalistycznych. Stosunek między tekstem a rzeczywistością wskazuje na to, że tekst jako produkt komunikacji specjalistycznej uzależniony jest od statusu uczestników komunikacji. Ta sama rzeczywistość bowiem może być inaczej odzwierciedlona w rozmowach np. między robotnikami pracującymi przy produkcji, a np. między mistrzem i dyrektorem zakładu. Tekst, który jest składnikiem komunikacji specjalistycznej, jej narzędziem i rezultatem, jest zatem uzależniony od zakresów komunikacyjnych danej specjalności, w których komunikacja dotycząca tych samych treści może odbywać się przy pomocy języka naukowego, specjalistycznego języka potocznego lub języka warsztatowego.

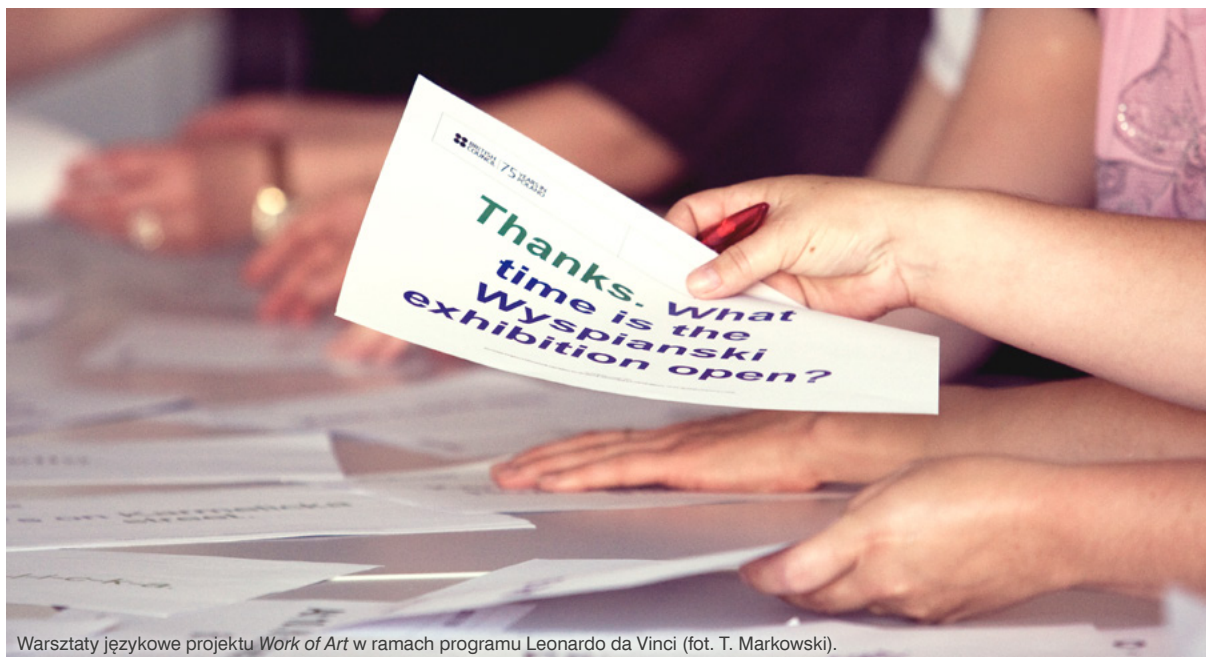
Tekst specjalistyczny jest narzędziem dyskursu specjalistycznego będącego rodzajem komunikacji językowej. Dyskurs specjalistyczny polega na przekazywaniu, przyjmowaniu i rozumieniu tekstów specjalistycznych (Grucza 2009:22-23). Nawiązując do definicji dyskursu Duszak (1998:325) określającej go jako tekst w kontekście, można powiedzieć, że dyskurs specjalistyczny to tekst specjalistyczny w kontekście. Kontekst dla dyskursu specjalistycznego, tak jak dla dyskursu w znaczeniu ogólnym, tworzy sytuacja społeczna, czyli nadawcy i odbiorcy wraz z pełnionymi przez siebie rolami społecznymi i wzajemnie przenikającymi się intencjami realizowanymi w określonym czasie i miejscu. Nadawcami i odbiorcami

w dyskursie specjalistycznym są specjaliści należący do różnych grup zawodowych i społecznych, posiadający różny poziom wiedzy specjalistycznej oraz językowej, porozumiewający się w celu przekazania sobie wiedzy specjalistycznej poprzez teksty specjalistyczne. W dyskursie specjalistycznym występuje wiele rodzajów tekstów mówionych i pisanych, określanych inaczej jako typy dyskursu.

Na zajęciach języka specjalistycznego jako języka obcego komunikacja specjalistyczna odbywa się również przy pomocy tekstów tworzonych przez jej uczestników (uczących się i nauczającego) w celu przekazania określonych treści specjalistycznych. Nauczanie w tym zakresie skupia się na tym, aby uczący się nabywali umiejętności komunikacyjnych, by mogli rzeczowo, adekwatnie do sytuacji i rodzaju tekstu, stosownie do danej kultury reagować i działać, porozumiewając się w danym języku obcym. Tekst fachowy jest więc rdzeniem, punktem wyjścia i celem wysiłków czynionych w ramach zajęć języka specjalistycznego. Należy przy tym zaznaczyć, że obecnie w centrum dydaktycznego zainteresowania nie jest jedynie, tak jak to miało miejsce w poprzednich dziesięcioleciach, tekst pisemny, ale również tekst ustny.

Uczestnikami ustnej komunikacji specjalistycznej na zajęciach języka obcego są, tak jak już wspomniano, uczący się, którzy dysponują kompetencją zawodową i zróżnicowanym poziomem kompetencji językowej, oraz lektor, który zwykle nie posiada kompetencji zawodowej. W związku z asymetrią wiedzy w tym obszarze nauczyciel może mieć problemy z inicjowaniem, kierowaniem i utrzymaniem komunikacji podczas zajęć (Zhao 2002:101). Takie problemy nie pojawiają się, jeśli lektor stosuje na zajęciach odpowiednie materiały w formie autentycznych tekstów i zadań symulujących zadania wykonywane w świecie rzeczywistym, ukierunkowując w ten sposób komunikację odbywającą się na zajęciach na komunikację naturalną.

Komunikacja naturalna na kursach języków specjalistycznych realizuje się poprzez autentyczne teksty i zadania, w których studenci poprzez np. odgrywanie ról w symulowanych sytuacjach komunikacyjnych, pracując w parach lub grupach (preferowanie socjalnych form pracy), rozwijają biegłość językową. Symulowane sytuacje komunikacyjne odnoszą się do realnych sytuacji komunikacyjnych i wyrażają autentyczne problemy, cele i potrzeby występujące w komunikacji naturalnej, a realizowane są podczas zajęć w takich formach zadań, jak studium przypadku, gry symulacyjne

Warsztaty językowe projektu *Work of Art* w ramach programu Leonardo da Vinci (fot. T. Markowski).

(odgrywanie ról), projekt. Zadanie, według Willis (1996:23), jest działaniem, podczas którego uczący się, komunikując się ze sobą, używają języka docelowego po to, by osiągnąć rezultat. Realizacja zadania wymaga od uczącego się uaktywnienia jego kompetencji ogólnych, językowych i strategicznych oraz podjęcia działań językowych w danej sferze życia, zmierzających do jasno określonego celu i konkretnego wyniku. W trakcie realizacji studium przypadku uczący się są konfrontowani z pewnym realnym problemem, który starają się najpierw przedyskutować poprzez przedstawienie alternatywnych planów, a potem rozwiązać poprzez podjęcie konkretnej decyzji, którą muszą uzasadnić. W przypadku gier symulacyjnych studenci przyjmują różne role w kreowanych sytuacjach komunikacyjnych. Projekt natomiast może dotyczyć np. nawiązania współpracy z realną firmą po to, by zdobyć o niej informacje. W zakresie komunikacji interkulturowej należy zwrócić uwagę na formę zadania o nazwie *critical incident*, gdzie uczący się analizują w odniesieniu do rodzimej i obcej kultury jakiś przypadek (incydent), który mógł doprowadzić (lub nawet doprowadził) do załamania się komunikacji.

Przedstawione powyżej formy zadań przyczyniają się do lepszego zakotwiczenia materiału w pamięci długotrwałej poprzez to, że wymagają one od uczącego się jednoczesnego użycia różnorodnych sprawności językowych, co jest szczególnie

warte podkreślenia, ponieważ w przeszłości sprawności językowe były ćwiczone i rozwijane oddzielnie przy znikomym zastosowaniu materiałów autentycznych (koncentrowano się w zasadzie jedynie na podręczniku). Należy również zwrócić uwagę na to, że obecnie dużą wagę przykładana się do ćwiczenia rozumienia ze słuchu, co niegdyś było zaniechane nie tylko ze względów technicznych, ale również wskutek panującej opinii, że doskonalenie rozumienia ze słuchu będzie odbywać się naturalnie, przygodnie, a ćwiczyć należy jedynie rozumienie tekstu czytanego.

Oprócz korzyści językowych, stosowanie form zadaniowych przynosi również profity innego rodzaju, a mianowicie ich zasadniczym walorem jest to, że rozwijają umiejętność podejmowania decyzji i przyczyniają się do lepszego radzenia sobie w różnych sytuacjach zawodowych. Wpływają również pozytywnie na zmysł kooperacyjny, kreatywność, samodzielność i myślenie alternatywne (Zhao 2003:259), czyli te cechy, które na pewno przydają się w życiu zawodowym.

Obok zadaniowości wyraźną tendencją w dydaktyce języków obcych jest dziś nauczanie przez treść (CLIL – *Content and Language Integrated Learning*), które polega na integracji poszczególnych treści z celami nauczania języka. Najważniejszą kwestią w koncepcji nauczania przez treść jest wykorzystanie drugiego języka do zdobywania wiedzy, a przy okazji rozwijanie

samych umiejętności językowych. Eliminuje się tu tradycyjny podział na zajęcia językowe i inne przedmioty (w SGH studenci studiów licencjackich mogą wybrać po ukończeniu lektoratu z języka obcego tzw. zajęcia specjalizacyjne dotyczące np. etykiety w biznesie, w ramach których nie tylko pogłębiają znajomość języka obcego, ale przede wszystkim zdobywają wiedzę w danym zakresie). Język i treść są nierozdzielnie związane. Treść wykorzystywana jest też jako kryterium doboru materiału nauczania, często tu wykorzystuje się materiały autentyczne a formy językowe nie stoją w centrum uwagi. W procesie nauczania języka nie chodzi o to, by do form językowych dobudowywać kontekst, ale raczej nauczać tych form w kolejności wynikającej z kryterium treści i poprzez te treści. Zaletą nauczania przez treść jest skorelowanie materiału nauczania z potrzebami i zainteresowaniami uczących się tak, aby prezentowane treści były dla studenta istotne, a tym samym motywujące i odwołujące się do jego dotychczasowej wiedzy. Materiały dydaktyczne wyselekcjonowane z uwagi na kryterium treści zawierają dłuższe jednostki dyskursu i teksty autentyczne. Większa ilość materiału na dany temat sprzyja powstawaniu w umyśle uczącego się rozlicznych, zhierarchizowanych powiązań, siatek i podsystemów pojęć i sądów. Tak bogato prezentowana wiedza wspiera procesy semantyzacji w trakcie czytania kolejnych tekstów i daje uczącemu się poczucie orientacji i szansę dobrego radzenia sobie z wyzwaniem dydaktycznym (Dakowska 2007:124-127). Koncepcja nauczania przez treść jest cennym uzupełnieniem współczesnych rozwiązań dydaktycznych poprzez to, że stanowi antidotum na ubóstwo treści w nauczaniu języków obcych.

Reasumując, należy stwierdzić, że współcześnie nauczanie języków specjalistycznych różni się znacznie od tego sprzed lat. Obecnie cele i treści nauczania są ukierunkowane na potrzeby uczących się i rozwój zawodowej kompetencji komunikacyjnej. Najważniejsza jest efektywność nauczania i uczenia się języków specjalistycznych. Skuteczność w tym zakresie umożliwiając: określenie językowych, tematycznych i interkulturowych treści nauczania, realizacja określonych form zadań, zastosowanie odpowiednich środków dydaktycznych w postaci materiałów autentycznych. Angażowanie tych narzędzi wspiera przede wszystkim autonomię uczącego się, przez co przejmuje on odpowiedzialność za podejmowane przez siebie decyzje w procesie uczenia się, w którym tworzy własne hipotezy i je weryfikuje, stosując przy tym strategię uczenia się i strategię komunikacji.

Bibliografia

- Baumann, Kl.-D. (1992) *Integrative Fachtextlinguistik*. Forum für Fachsprachenforschung, t. 18, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Baumann, Kl.-D. (2003) Die Vermittlung einer fachkommunikativen Kompetenz als berufsrelevante Perspektive der universitären Fremdsprachenausbildung. W: Bayreuther Beiträge zur Glottodidaktik, t. 9, 119-134.
- Ćwiklińska, J. i Szadyko, S. (2005) Obszary wiedzy specjalistycznej w wybranych wariantach języka Business Communications. W: „Języki specjalistyczne”, „Teksty specjalistyczne w kontekstach zawodowych i tłumaczeniach”, nr 5, 81-88.
- Dakowska, M. (2001) *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Duszak, A. (1998) *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grucza, S. (2006) Idiolekt specjalistyczny – idiokultura specjalistyczna – interkulturowość specjalistyczna. W: „Języki specjalistyczne”, „Teksty specjalistyczne w kontekstach międzykulturowych i tłumaczeniowych”, nr 6, 30-49.
- Grucza, S. (2009) Fachwissen – Fachsprache – Fachdiskurs: Fachdiskursanalyse aus der Sicht der anthropozentrischen Sprachentheorie. W: F. Grucza (red.) *Diskurse als Mittel und Gegenstände der Germanistik, Materialien der Jahrestagung und internationalen wissenschaftlichen Konferenz des Verbandes Polnischer Germanisten abgehalten an der Warmia und Mazury Universität 8.–10. Mai 2009*. Olsztyn. Warszawa: Wydawnictwo Euro-Edukacja, 15–28.
- Hoffmann, L. (1985) *Kommunikationsmittel Fachsprache*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Neu, J. (2011) *Mündliche Fachtexte der französischen Rechtssprache*. Berlin: Frank & Timme.
- Willis, J. (1996) *A Framework for Task-based Learning*. London: Longman.
- Zawadzka, E. (2002) Kulturowe uwarunkowania wybranych zachowań językowych i pozajęzykowych w biznesie. W: G. Szpila (red.) *Język a komunikacja 4, Zbiór referatów z konferencji: Język trzeciego tysiąclecia II, Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej, t. I, 211-218.
- Zhao, J. (2002) *Wirtschaftsdeutsch als Fremdsprache*. Forum für Fachsprachen-Forschung, t. 59, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Zhao, J. (2003) Didaktische und methodische Überlegungen über den Wirtschaftsdeutsch-Unterricht. W: J. Zhu i T. Zimmer (red.) *Fachsprachenlinguistik, Fachsprachendidaktik und interkulturelle Kommunikation. Wirtschaft – Technik – Medien*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 251-262.

dr Justyna Cholewa

Absolwentka germanistyki UW. Doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa (rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Zawadzkiej-Bartnik dotyczyła zastosowania strategii komunikacji w ustnej komunikacji specjalistycznej studentów nauk ekonomicznych). Zajmuje się przede wszystkim nauczaniem niemieckiego języka gospodarki (*Wirtschaftsdeutsch*) w Centrum Nauki Języków Obcych Szkoły Głównej Handlowej.